

13.1. საბანკო დაკრედიტების საფუძვლები

კრედიტი ეკონომიკური მეცნიერების უმნიშვნელოვანესი კატეგორიაა, რომლის არსისა და ბუნების შესწავლას მრავალი კლასიკოსი მეცნიერის ნაშრომი მიეძღვნა. სიტყვა „კრედიტი“ წარმოდგება ლათინური *creditum*-ისაგან, რაც „სესხს“, „ვალს“ ნიშნავს. საინტერესოა, რომ ამ სიტყვას ლათინურში სხვა მნიშვნელობაც აქვს – „ნდობა“, რაც გარკვეულწილად გამოხატავს კიდევ მის რაობას, ვინაიდან ნდობა უმნიშვნელოვანესია პარტნიორებს შორის საკრედიტო ურთიერთობისას. საკრედიტო ურთიერთობის დროს ერთი პარტნიორი (კრედიტორი) აძლევს მეორე პარტნიორს (მსესხებელი) ფულს (ზოგჯერ ქონებასაც) გარკვეული ვადით, ეკვივალენტური ღირებულების დაბრუნების პირობით, როგორც წესი, გარკვეული საზღაურის დამატებით. თანამედროვე პირობებში სესხები ფორმდება ფულადი კრედიტების სახით და საკრედიტო ურთიერთობები წარმოადგენენ ფულადი ურთიერთობების შემადგენელ ნაწილს.

მთავარი, რითაც ფულადი სესხი განსხვავდება ფულადი ურთიერთობის სხვა ფორმებისაგან, ღირებულების დაბრუნებითი მოძრაობაა. კრედიტში გამოიხატება სანარმოო ურთიერთობები, როცა სამეურნეო სუბიექტები: სახელმწიფო, კომპანიები, ორგანიზაციები, ფიზიკური პირები – გადასცემენ ერთმანეთს ღირებულებას დროებით სარგებლობაში დაბრუნების პირობით. საკრედიტო ურთიერთობებში იგულისხმება ყველა ფულადი ურთიერთობა, რომლებიც დაკავშირებულია სესხის გაცემასა და დაბრუნებასთან, ფულადი ანგარიშსწორების ორგანიზებასთან, ფულადი ნიშნების ემისიასთან, სადაზღვევო ოპერაციების წარმოებასთან და ა.შ.

ფული გვევლინება გადახდის საშუალებად ყველგან, სადაც კი მონაწილეობს კრედიტი. მაშინაც კი, როცა საქმე გვაქვს კრედიტის საქონლურ სახეობასთან, იგი ფორმდება ფულადი კრედიტის ფორმით. შესაბამისად, კრედიტი ფულის მოძრაობის განსაკუთრებული ფორმაა. კრედიტი საბაზრო კატეგორიაა და ბაზარი მომსახურებელი უნდა იყოს იმ ფულადი სახსრების განსაკუთრებული ფონდით, რომელთა მიწოდება ხდება ეკონომიკური სუბიექტების მიერ დაბრუნების პირობით. ვუნდოთ ამ ფონდს საზოგადების სასესხო ფონდი, რომლის მოძრაობის ფორმასაც სწორედ კრედიტი წარმოადგენს.

კრედიტის მეშვეობით სახელმწიფოს, კომპანიებისა და ფიზიკური პირების დროებით თავისუფალი სახსრები წარიმართებიან საქმიანობის იმ სფეროებში, სადაც არის სახსრების დროებითი დეფიციტი, ანუ კრედიტი უზრუნველყოფს ფულადი კაპიტალის სასესხო კაპიტალად ტრანსფორმაციას. კრედიტის მეშვეობით სახელმწიფო ბიუჯეტის, იურიდიული და ფიზიკური პირების დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრები აკუმულირდება საბანკო სისტემაში, ექცევა ფულად მიმოქცევაში და გარდაიქმნება სასესხო კაპიტალად, რომელიც, თავის მხრივ, წარიმართება იმ ეკონომიკური სუბიექტების დასაფინანსებლად, რომლებიც განიცდიან ფინანსური სახსრების დროებით დეფიციტს.

არსებობს კრედიტის სხვადასხვა ფორმა. შეიძლება გამოვყოთ **კრედიტის 6 ძირითადი ფორმა** და მოკლედ დავახასიათოთ ისინი:

1) **საერთაშორისო კრედიტი** – ესაა სასესხო კაპიტალის მოძრაობა საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების სფეროში, რომელიც დაკავშირებულია სავალუტო და სასაქონლო რესურსების მოძრაობასთან ვადიანობის,

დაბრუნების, უზრუნველყოფისა და ფასიანობის პირობებით. საერთაშორისო კრედიტი შეიძლება იყოს როგორც სახელმწიფო, ისე კერძო ხასიათის მატარებელი;

2) სახელმწიფო კრედიტის შემთხვევაში ხდება, ერთი მხრივ, სახელმწიფოს, ხოლო, მეორე მხრივ, იურიდიულ და ფიზიკურ პირებს, უცხოურ სახელმწიფოებსა და საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტებს შორის ფულადი სახსრების მოძრაობა ვადიანობის, დაბრუნებისა და ფასიანობის პირობებით. ამ შემთხვევაში სახელმწიფო შეიძლება გვევლინებოდეს როგორც კრედიტორის, ისე მსესხებლის ან გარანტორის სახით;

3) საბანკო კრედიტი შეიძლება დახასიათებულ იქნეს, როგორც კრედიტი, გაცემული სპეციალიზებული საფინანსო-საკრედიტო დაწესებულების მიერ ცენტრალური ბანკის შესაბამისი ლიცენზიის საფუძველზე;

4) კომერციული კრედიტის მიწოდება ხდება სასაქონლო ფორმით გამყიდველების მიერ მყიდველებისადმი მიყიდულ საქონელზე გადახდის გადავადების (ნისიად მიყიდვის) სახით. კომერციული კრედიტის მიწოდება ხდება მყიდველის მიერ ფიქსირებულ ვადაში ძირითადი თანხისა და დარიცხული პროცენტის გადახდის პირობით. კომერციული კრედიტის სახეობებია: სათამაშულო კრედიტი, სეზონური კრედიტი, კონსიგნაცია და სხვ.;

5) სამომხმარებლო კრედიტის მიწოდება ხდება კომერციული ბანკების, სპეციალიზებული საკრედიტო-საფინანსო და სავაჭრო კომპანიების მიერ მოსახლეობის მიერ საქონლისა და მომსახურების მისაღებად განვადების ფორმით;

6) სამევახშეო კრედიტი მეტ-ნაკლები მასშტაბით შემორჩენილია ყველა ქვეყნისათვის და მეტწილად დამახასიათებელია ნაკლებად განვითარებული საკრედიტო სისტემის მქონე ქვეყნებისათვის. აღნიშნული კრედიტი ხასიათდება ძალიან მაღალი პროცენტით და, უპირატესად, მისით სარგებლობენ ის ფიზიკური პირები, რომელთაც კომერციული ბანკები და საკრედიტო-საფინანსო ინსტიტუტები უარს ეუბნებიან დაკრედიტებაზე.

როგორც ვიცით, კომერციული ბანკების აქტიური ოპერაციების ძირითად სახეობას დაკრედიტების ოპერაციები წარმოადგენენ. როგორც წესი, საკრედიტო პორტფელზე მოდის კომერციული ბანკების აქტივების დაახლოებით ორი მესამედი და იგია მისი შემოსავლებისა და საბოლოო ფინანსური შედეგის, წმინდა მოგების ფორმირების მთავარი წყარო. **საბანკო კრედიტი** – ესაა საკრედიტო ურთიერთობების ყველაზე გავრცელებული ფორმა, ვინაიდან მიუხედავად არსებული ალტერნატივებისა, სწორედ კომერციული ბანკი იძლევა საშუალებას ოპტიმალური ოდენობით, პირობებით და ფასად მიღებულ იქნეს ფინანსური რესურსები.

საბანკო დაკრედიტება უნდა ხორციელდებოდეს დაკრედიტების პრინციპების მკაცრი დაცვით. ეს პრინციპები წარმოადგენენ დაკრედიტების სისტემის საფუძველსა და მთავარ ელემენტს, ვინაიდან ასახავენ კრედიტის მთელ არსს და შინაარსს. დაკრედიტების პრინციპები ასევე ასახავენ ობიექტურ ეკონომიკურ კანონებს და არ წარმოადგენენ რომელიმე კომერციული ბანკის სუბიექტურ მოსაზრებებს.

ეკონომიკურ ლიტერატურაში, ტრადიციულად, მიღებულია დაკრედიტების პრინციპების განსხვავებული რაოდენობის აღიარება. მათი მნიშვნელობიდან გამომდინარე, შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ და მოკლედ დავახასიათოთ **საბანკო დაკრედიტების 8 პრინციპი**:

1) დაბრუნებითობა. აღნიშნული პრინციპი გულისხმობს, რომ მსესხებლის მიერ აღებული კრედიტი და მასზე დარიცხული პროცენტები სრულად უნდა იქნეს დაბრუნებული საკრედიტო ხელშეკრულებით განსაზღვრულ ვადებში.

2) ვადიანობა. ნებისმიერი კრედიტის გაცემისას აუცილებლად ხდება იმ ვადის განსაზღვრა, რომელ ვადაშიც უნდა დაბრუნდეს კრედიტი. აღნიშნული ვადა და მისი დაცვის პასუხისმგებლობა განსაზღვრულია საკრედიტო ხელშეკრულებით. თუ გავითვალისწინებთ, რომ ბანკები კრედიტების სახით გასცემენ მოზიდულ რესურსებს, რომელთაც დაბრუნების გარკვეული ვადა აქვთ, ამდენად, ბანკების მიერ გაცემული კრედიტების დაფარვის ვადის დაცვის მოთხოვნას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება.

3) ფასიანობა. პრინციპი გულისხმობს მსესხებელის ვალდებულებას, დააბრუნოს არა მარტო აღებული კრედიტი, არამედ გადაიხადოს გარკვეული საფასური მისი სარგებლობისათვის. იმისათვის, რომ ბანკმა შეძლოს მოზიდული რესურსის ფასის გადახდა, სხვა საოპერაციო და ადმინისტრაციული ხარჯების ანაზღაურება და გარდა ამისა, აქციონერთათვის სასურველი წმინდა მოგების მიღება, აუცილებელი ხდება გაცემულ კრედიტზე გარკვეული ფასის დაწესება.

4) მიზნობრიობა. ამ პრინციპის არსი ისაა, რომ მსესხებელი ვალდებულია გამოიყენოს აღებული კრედიტი საკრედიტო ხელშეკრულებაში დაფიქსირებული მიზნებისათვის, ვინაიდან ამ მიზანზეა დამოკიდებული კომერციული ბანკის გადამწყვეტილება კრედიტის გაცემაზე, ასევე დაფარვის ვადაზე, ფასზე და ა.შ.

5) უზრუნველყოფითობა. უზრუნველყოფითობის პრინციპი გულისხმობს კომერციული ბანკის ქონებრივი ინტერესების დაცვას მსესხებლის მიერ აღებული ვალდებულებების შეუსრულებლობის შემთხვევაში. აღნიშნული მექანიზმი უნდა იყოს იურიდულად გაფორმებული, რათა საფრთხე არ შეექმნას იმ ეკონომიკური სუბიექტების რესურსებს (იურიდიული და ფიზიური პირები), რომელთა დროებით გასხვისებასაც ახდენს კომერციული ბანკი გაცემული კრედიტების სახით.

6) დიფერენცირებულობა. აღნიშნული პრინციპით კომერციული ბანკი ერთნაირად არ უნდა უდგებოდეს პოტენციურ მსესხებლებს. კრედიტის გაცემისას პრიორიტეტი უნდა მიენიჭოს იმ მსესხებლებს, რომელთაც აქვთ კრედიტის მიზნობრივად ათვისებისა და დროულად დაბრუნების შესაძლებლობა, სურვილი და გამოცდილება.

7) კანონმდებლობასთან შესაბამისობა. აუცილებელია, საკრედიტო გარიგებასთან დაკავშირებული დოკუმენტაცია შეესაბამებოდეს არსებულ კანონმდებლობას.

8) ურთიერთსარგებლიანობა. პრინციპი გულისხმობს, რომ საკრედიტო გარიგების პირობები ერთნაირად ითვალისწინებდეს როგორც კომერციული ბანკის, ისე მსესხებლის კომერციულ ინტერესებსა და შესაძლებლობებს.

საბანკო დაკრედიტების საბაზო ელემენტებში აუცილებლად შედის დაკრედიტების სუბიექტისა და ობიექტის ცნებები.

ვის შეიძლება ეწოდოს **დაკრედიტების სუბიექტები**? ამ ჩამონათვალში შედის ნებისმიერი ფიზიკური თუ იურიდული პირი და სახელმწიფოც კი. დაკრედიტების სუბიექტები შეიძლება ჩამოვყალიბოთ შემდეგი სახით:

- კომპანიები;
- მცირე (ინდივიდუალური) მენარმეები;
- ფიზიკური პირები;

- სახელმწიფო ორგანიზაციები;
- ბანკები.

საბანკო დაკრედიტების სუბიექტები საკრედიტო ურთიერთობებისას გვევლინებიან სხვადასხვა სტატუსით: როგორც კრედიტორების, ისე მსესხებლების როლში. კრედიტორები – ეს ის იურიდიული და ფიზიკური პირებია, რომელთა ფულადი სახსრები გადადის მსესხებლების დროებით მფლობელობაში გარკვეული ვადით. მსესხებელი – ესაა პირი, რომელმაც მიიღო ფულადი სახსრები დროებით სარგებლობაში და ვალდებულია დააბრუნოს იგი შეთანხმებულ ვადაში გარკვეული ფასის (პროცენტი) გადახდით. კომერციული ბანკი ეკონომიკური სუბიექტებისგან სახსრების მობილიზაციის პროცესში გვევლინება მსესხებლად, ხოლო მათი დაკრედიტებისას – კრედიტორად. შესაბამისად, იურიდიული და ფიზიკური პირები სახელმწიფო ბანკებში საკუთარი სახსრების განთავსებით გვევლინებიან კრედიტორებად, ხოლო ბანკებიდან სახსრების (კრედიტის) მიღებისას ხდებიან მსესხებლები.

დაკრედიტების ობიექტში იგულისხმება კრედიტის მიზანი, რომლის დასაკმაყოფილებლადაც გაიცემა კრედიტი. თითოეული კომერციული ბანკი დამოუკიდებლად ადგენს დაკრედიტების ობიექტების ჩამონათვალს, რაც, როგორც წესი, აისახება მის საკრედიტო პოლიტიკასა და სხვადასხვა შიდა ნორმატიულ დოკუმენტში. ბუნებრივია, დაკრედიტების სუბიექტის მიხედვით, დაკრედიტების ობიექტები განსხვავებულია, თუმცა, განზოგადებული სახით მაინც შესაძლებელია მათი ჩამოყალიბება:

- საინვესტიციო პროექტები (უძრავი ქონების შექმნა, ტექნიკური გადართობა, რეკონსტრუქცია);
- საბრუნავი საშუალებების შევსება;
- საანგარიშსწორებო სახსრების უკმარისობა;
- სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობები;
- სახელფასო დავალიანება;
- კრედიტორული დავალიანება;
- სამომხმარებლო მოთხოვნები.

საბანკო დაკრედიტების საფუძვლებიდან მნიშვნელოვანია **დაკრედიტების მეთოდები**, რომლებშიც მოიაზრება იმ მექანიზმების ერთობლიობა, რომელთაც კომერციული ბანკი იყენებს კრედიტის გაცემისა და დაფარვისას. დაკრედიტების მეთოდები შეიძლება დაჯგუფდეს შემდეგნაირად:

1) კრედიტის გაცემა ერთჯერადი (მიზნობრივი) პროექტის დასაფინანსებლად. ამ მეთოდის გამოყენებით კრედიტები გაიცემა განსაზღვრული მიზნებისათვის და კონკრეტული ვადით. ეს მეთოდი ძირითადად ახალი კლიენტების დაფინანსების შემთხვევაში.

2) კრედიტის გაცემა საკრედიტო ხაზის გახსნით. ამ შემთხვევაში ბანკის მიერ მსესხებლისათვის დგინდება დაკრედიტების ლიმიტი, რომელიც მის მიერ გამოიყენება საჭიროების მიხედვით. საკრედიტო ლიმიტის უპირატესობა ისაა, რომ წინასწარ შეთანხმებული ვადისა და თანხის ფარგლებში მსესხებელს შეუძლია ნებისმიერ მომენტში მიიღოს კრედიტი ბანკთან ყოველგვარი დამატებითი მოლაპარაკებებისა და შეთანხმებების გარეშე. ამ შემთხვევაში იზოგება როგორც მსესხებლის, ისე კომერციული ბანკის დრო და შრომითი დანახარჯები. როგორც წესი, ამ მეთოდით ხდება კომერციული ბანკის სტაბილური და წარმატებული მსესხებლების დაფინანსება.

ეკონომიკური სუბიექტების დაკრედიტების თანამედროვე ქართული სისტემა მნიშვნელოვნად განსხვავდება არცთუ ისე შორეული წარსულის საბანკო პრაქტიკისაგან. იგი ხასიათდება ბევრად უფრო ლიბერალური სქემით, რომლის დროსაც კლიენტს აქვს შესაძლებლობა, აირჩიოს საბანკო დაწესებულება, გახსნას ანგარიში რამდენიმე ბანკში. დაკრედიტების თანამედროვე პრაქტიკის თავისებურება ორგანიზაციული თვალსაზრისით ისაა, რომ იგი აგებულია არა ერთ შაბლონზე, არამედ ემყარება მსესხებლის მხრიდან არჩევანის მრავალფეროვნებას. მკაცრი საბანკო კონკურენციისა და ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის ზრდის ფონზე კომერციული ბანკების პოტენციური მსესხებლები თვითონ ირჩევენ, დაკრედიტების რომელი ფორმაა მათთვის ყველაზე ოპტიმალური.

13.2. კომერციული ბანკის საკრედიტო პოლიტიკა

კომერციული ბანკის საკრედიტო პოლიტიკა შეიძლება აღქმულ იქნეს ფართო და ვიწრო გაგებით. ფართო გაგებით **კომერციული ბანკის საკრედიტო პოლიტიკა** – ესაა საბანკო დაკრედიტების ბაზარზე მისი პრიორიტეტებისა და მიზნების, სტრატეგიისა და ტაქტიკის განსაზღვრა, ვიწრო გაგებით კი – ეს კონკრეტული კომერციული ბანკის შიდა ნორმატიული დოკუმენტია, რომელიც განსაზღვრავს საკრედიტო საქმიანობის ამოცანებს, მისი რეალიზაციის საშუალებებსა და მექანიზმებს, ასევე საკრედიტო პროცესის პრინციპებსა და წესს. გარდა ამისა, კომერციული ბანკის საკრედიტო პოლიტიკა, როგორც შიდა ნორმატიული დოკუმენტი, ქმნის კომერციული ბანკის საკრედიტო საქმიანობის ორგანიზების საფუძვლებს მისი სტრატეგიის შესაბამისად და წარმოადგენს დაკრედიტების პროცესის მარეგლამენტირებელი დოკუმენტების პაკეტის შემუშავების აუცილებელ პირობას. საკრედიტო პოლიტიკა აწესებს საკრედიტო საქმიანობის ფილოსოფიურ საფუძვლებსა და „თამაშის წესებს“, ხოლო საკრედიტო საქმიანობის დანარჩენი მარეგლამენტირებელი დოკუმენტები – მისი რეალიზაციის პრაქტიკულ მექანიზმებს.

კომერციული ბანკის საკრედიტო პოლიტიკის მნიშვნელობას ისიც წარმოაჩენს, რომ, როგორც წესი, მას შეიმუშავებს უმაღლესი მენეჯმენტი, აღმასრულებელი ორგანო (დირექტორატი) ან საკრედიტო კომიტეტი და ამტკიცებს სამეთვალყურეო საბჭო. იერარქიული ვერტიკალით, საკრედიტო პოლიტიკის დამტკიცებით კომერციული ბანკის სამეთვალყურეო საბჭო აღმასრულებელ ორგანოს უწესებს და უმტკიცებს დაკრედიტების სტანდარტებსა და კრიტერიუმებს, რომლებითაც უნდა ხელმძღვანელობდნენ ბანკის თანამშრომლები, ასევე განსაზღვრავს სტრატეგიული გადაწყვეტილების მიმღები პირების უფლებამოსილებებსა და საკრედიტო საქმიანობის ხარისხის, მისი რისკების მართვის კონტროლს.

შეიძლება ითქვას, კომერციული ბანკის საკრედიტო პოლიტიკა – ესაა მისი საკრედიტო სტრატეგიისა და ტაქტიკის ერთობლიობა. ამასთან, თუკი სტრატეგია განსაზღვრავს კომერციული ბანკის ძირითად პრინციპებს, პრიორიტეტებსა და მიზნებს საკრედიტო ბაზარზე, ტაქტიკა – ბანკის მიერ თავისი მიზნების რეალიზაციისათვის საკრედიტო გარიგებათა განხორციელებისას გამოყე-